

کوروش کبیر

تألیف: مارولد لمب

ترجمه: دکتر صادق حساراده شفق

سرشناسه: لمب، هارولد، ۱۸۹۲ - ۱۹۶۲ م. Lamb, Harold
عنوان و نام پدیدآور: کوروش کبیر / نوشته هارولد آلبرت لمب؛ ترجمه صادق رضازاده شفق.
مشخصات نشر: قزوین: آرمیدخت، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۳۹۲ ص.

شابکد: ۶ - ۴ - ۹۲۷۲۵ - ۶۰۰ - ۸۷۸ - ۱۴۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: عنوان اصلی: Cyrus, the great, c1961.

یادداشت: کتاب حاضر در سال‌های مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.

موضوع: کوروش هخامنشی، شاه ایران، ۵۲۹ق.م. - سرگذشتنامه.

موضوع: کوروش هخامنشی، شاه ایران، ۵۲۹ق.م. - جنگ‌ها.

موضوع: ایران - تاریخ - هخامنشیان، ۵۵۸ - ۳۳۰ ق.م.

شناسه افزوده: رضازاده شفق، صادق. ۱۲۷۰-۱۳۵۰، مترجم.

ردمچندی کنگره: الف ۱۳۹۲ / ۸۰۰۹ / ۲۳۶ DSR

رده بندی دیویی: ۹۵۵ / ۱۵۰۹۲

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۰۴۴۹۳

کوروش کبیر

تألیف: هارولد آلبرت لمب

مترجم: دکتر صادق رضازاده شفق

ناشر: آرمیدخت

ناظر چاپ: محمد عبدالملکی

نویت چاپ: اول / ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: فردوس

قیمت بدون قاب: ۱۴۰۰۰ تومان

قیمت با قاب: ۱۶۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

مرکز پخش کتاب پارس

قم، میدان سعیدی، بلوار نیرو هوایی، کوچه ۴، پ ۵۸

۰۹۱۲ ۱۵۳ ۹۱۱۲ / ۰۲۵۱ ۶۶۷ ۴۵۷۲

Book.pars@yahoo.com

مرکز پخش کتاب پارس

فهرست مطالب

۵	دیباچه
۱۰	دیباچه
۱۳	یادداشت مؤلف
۱۶	یادداشت مترجم
۱۹	فصل اول: نشیمن در کوستان
۲۱	بچه‌های دروازه
۳۰	پر تاب یک تیر
۴۴	پیشگویی مغان
۴۹	سهر رگ
۵۸	سرود غارت نینوا
۶۶	رحم اله بزرگ
۷۴	کوروش از برج عبور می‌کند
۸۱	فصل دوم: سوگند کوروش
۸۳	مسیر آریایی‌ها
۸۹	سرزمین گود
۹۴	پشم زرین وارتان
۹۸	قبر سکایی
۱۰۹	کوروش به پاسارگاد عزیمت می‌کند
۱۱۲	فرمانی از طرف ازدهاک
۱۱۹	انتقام هارپیک فرمانده سپاه
۱۲۹	سوگند در تالار مادها
۱۳۹	فصل سوم: گنج کرزوس
۱۴۱	پیشگویی کاهن دلفی
۱۴۵	الهام گوبارو
۱۵۵	کلاه خودی که در ساردیس فرو افتاد
۱۶۵	کوروش با اسب‌رانی‌ها روبرو می‌شود
۱۷۳	حکمای ملیطه
۱۷۸	هارپیک شهربان یونیا
۱۸۵	ظهور تحولات بزرگ
۱۹۰	آشفتگی کوروش
۱۹۹	فصل چهارم: در آتش باختری
۲۰۱	کاوی ویشناسبه
۲۰۹	کوروش راه زرتشت را پیش می‌گیرد

۲۱۳	بلایی که در مهمانی رو آورد
۲۱۸	هیبت ریگزار سرخ
۲۲۶	توسعه خط‌های مرزی
۲۳۰	خطر قلعه‌ها
۲۳۴	جایی که زرتشت حکومت می‌کرد
۲۴۱	قضاوت کوروش درباره باختریان
۲۵۱	نسل پنجم: بابل سقوط می‌کند
۲۵۳	منظره شهر
۲۶۱	برای یعقوب اقبی چه پیش آمد کرد
۲۷۳	آن چه نباید پنهان می‌داشت!
۲۷۸	زندان خدایان
۲۸۶	نظرکرده مردوک
۲۹۳	دروازه نامرئی
۳۰۱	قضاوت کوروش
۳۰۷	من مردم را گرد هم آوردم
۳۱۳	مراجعت مردان سرودخوران
۳۱۵	فصل ششم: دعوت مغ
۳۱۷	جاده‌ها به سوی دریا می‌رود
۳۳۷	تاریخ خاموش است
۳۳۹	هر نوع خدایان دیگر که باشند
۳۴۱	جنگ در جلگه‌ها
۳۴۹	فصل هفتم: پایان کار
۳۵۱	دولت جهانی
۳۵۳	کوروش و داریوش
۳۵۹	دین هخامنشیان
۳۶۰	راز کشورگشایی ایران
۳۶۳	روپرو شدن ایران با یونانی
۳۶۶	نیاکان ما و خاور و باختر
۳۶۹	راز پاسارگاد
۳۷۴	راز ابتکار
۳۷۸	کوروش و اسکندر
۳۸۸	گواهی گزنغن

دیباچه

آقای هارولد لمب^۱ مؤلف کتاب حاضر یعنی «کوروش کبیر» که متن انگلیسی آن حدود یک سال پیش (۱۹۶۰ میلادی) در نیویورک انتشار یافت، در میان ایرانیان ناشناس نیست. چندین بار به کشور ما مسافرت کرده و مطالعاتی به جا آورده و در تاریخ و ادب داستان‌های ایران و بعضی ملل مجاور غور نموده و انتشاراتی سودمند، به شکل مقالات و کتب در این زمینه‌ها به وجود آورده است که اکثر آن‌ها از انگلیسی به زبان‌های دیگر از آن جمله به فارسی ترجمه و طبع گردیده است. تألیفات معروف او نظیر: عروس ایران، عمر خیام، چنگیزخان، تیمورلنگ، جنگ‌های صلیبی، سلیمان فاتح، اسکندر مقدونی (که این کتاب اخیر را اینجانب ترجمه کردم و در بهمن ماه ۱۳۳۵ طبع و نشر شد معروف و مشهور است. سبک مؤلف محترم در تمام این تألیفات، شرح مطالب تاریخ به شکل وصف و داستان است که خواندن آن را خوش‌آیند و شیرین می‌کند. مسافرت‌های مؤلف در کشورهای مربوط به داستان‌ها و معاشرت او در باب گذشته و حال آن‌ها، تألیفات او را از لحاظ حقایق تاریخی و خواص روحی و اوضاع اجتماعی ملل و اقوام خاورمیانه، بس سودمند قرار می‌دهد.

کتاب کوروش کبیر که اینک ترجمه آن تقدیم هم‌میهنان ارجمند می‌شود، تاریخی است رمان مانند یا رمانی است تاریخی؛ گرچه مؤلف محترم در هیچ یک از این

دو نوع ادعایی ندارد. متن انگلیسی کتاب چنان‌که اشاره شد، به سال ۱۹۶۰ میلادی یعنی قریب ۴۲ سال پیش در آمریکا منتشر شد و این انتشار مصادف بود با جشن‌های دو هزار و پانصد ساله ایران، به همین مناسبت برخی از مورخان آن دوره کتابی را که در مورد کوروش کبیر نشر داده شده بود را به فارسی ترجمه کردند.

خالی از فایده نمی‌دانم ملاحظات در باب سبک و مطالب متن به نظر قارئین گرام برسانم. اولاً هرکس کتاب را به دقت بخواند از تبحر مؤلف در زبان، مخصوصاً تسلط حیرت‌آور او در لغات و مترادفات انگلیسی واقعاً تعجب می‌کند و به وسعت لغت‌شناسی او آفرین می‌گوید و او را یک قاموس ناطق می‌پندارد. در عین حال با وجود این لغت‌شناسی شگفت‌آور، جمله‌بندی و عبارات کتاب بسا مبهم و نیمه تمام و در مواردی معروض تعقید و حتی مطالب آن هم گاهی متناقض به نظر آمد و این سبک به قضاوت اینجانب در کتاب «کوروش کبیر» به نسبت بیشتر از سایر تألیفات آقای لمب به کار رفته که شاید تغییر احوال و مرور سن و سال در آن تأثیر داشته است، دوم آن‌که با این‌که این کتاب نیز مانند سایر کتاب‌های مؤلف دانشمند بر مطالعات و تتبعات و تجریت او استناد دارد و بنابر این زمینه روشن و پهناوری از تاریخ گذشته ما را در مد نظر خواننده می‌دارد، باز در مواردی خیال به حقیقت و داستان به تاریخ پیچیده شده حتی مختصر اشتباهاتی هم روی داده است که از آن‌ها حتی به حساب داستان هم نمی‌توان اغماض کرد، زیرا با این‌که داستان می‌تواند نیروی تخیل را در بسط و تفصیل و تزئین وقایع تاریخی به کار برد از طرف دیگر نمی‌تواند وقایع یا اشخاص واقعی را تغییر دهد و موجبات سوء تفاهم را فراهم آورد. مثلاً ماندانه (مندانه)، لاقل به قول یکی دو منبع یونانی، مانند گزننف در کتاب «پرورش کوروش» دختر ازدهاک و دختر بخت‌النصر! و اگر در صحت تمام این خبر تردیدی هم باشد، مسلماً وی دختر بخت‌النصر نبوده، همچنین آقای مؤلف (گویارو) را که به ضبط یونانی

(گبریاس) و به ضبط بابلی (اوگبارو) باشد، حکم دار شوشان می‌داند در صورتی که تواریخ قدیم، او را حکم دار ناحیه (کوتیوم) می‌خوانند که ناحیه‌ای بوده میان رود دیاله و زاب سفلی و دجله. ایضاً (آمیتیش) به موجب روایات یونانی، دختر ازدهاک بوده نه گوبارو^۱. البته امثله دیگر از این قبیل می‌توان پیدا کرد. در معنی نام‌ها هم ایشان به حکم این‌که نظرشان بیشتر داستان است، زیاد مقید نبوده‌اند. مثلاً کوروش را به موجب فرض اصل و ریشه بابلی به معنی «چوپان» گرفته در صورتی که مستشرقین مانند (یوستی) آن را از کلمه (کورو) خور (خورشید) دانسته‌اند و نیز نام آستیاگ (آستیاژ) را با تبعیت از (المستد) به معنی زوبین انداز (آرش تیوبگ) گرفته، در صورتی که یوستی، آن را عین کلمه (ازدهاک) می‌داند. نامیدن نقاط جغرافیایی با نام‌های وصفی مانند «دریای گیاه» به جای «جلگه‌های شمالی اروپا» و «سرزمین گود» به جای «دره تغلیس» و «کوه‌های سفید» به جای «کوه‌های قفقاز» و «کوه بلورین» به جای «دماوند» و «دریای کبود» به جای «دریای سیاه» و نظایر آن اگرچه داستان را رنگین‌تر می‌کند، از طرف دیگر خواننده را سردرگم نگه می‌دارد.

همچنین «امودریا» را «رود دریا» و «سیر دریا» را «رود ریگراز» ترجمه کرده که معلوم نیست روی چه مأخذی است. در کلمه امودریا، جزء «امو» به اغلب احتمال نام محل است. عرب آن را «جیحون» نامید و ایرانیان غیر از امودریا «وخشاب» یا «وخشاو» هم می‌نامیدند که ضبط (axus) یونانی از همان کلمه فارسی است. «سیردریا» را عرب «سیحون» نام داد و ظاهراً نام ایرانی آن «یخسرب» است که یونانیان به شکل (Jaxartes) ضبط کرده‌اند.^۲ نویسندگان و محققان مانند بارتلد، تارن، لسترنج، مفهوم‌هایی نظیر «رود دریا» و «رود ریگراز» به آن دو نام نسبت نداده‌اند و خبری از آن تعبیر ندارند.

۱. Gubaru, Ugbaru, Gobryas, Amytis, gutium.

۲ - رجوع کنید به یادداشت مترجم در ص ۱۹۸ کتاب «اسکندر مقدونی» چاپ تهران ۱۳۳۵.

در باب بعضی نام‌های دیگر مذکور در کتاب نیز می‌توان همین قبیل ملاحظات را اظهار نمود. مثلاً «اریگ» یا «هارپاگوس» به قول یوستی اهل ماد، حتی از خاندان شاهی بوده و معلوم نیست چرا مؤلف محترم او را ارمنی دانسته. مادها و ارمنی‌ها با این که هر دو از اقوام ایرانی بوده‌اند، قوم واحد نبوده‌اند.

پس از این چند نکته که به طور نمونه و با رعایت اختصار مذکور افتاد و منظور عمده از آن متوجه ساختن خواننده بود که کلیه اقوال و روایات کتاب را حقایق تاریخی تصور نکند، باید بار دیگر اظهار دارم که این تألیف، من حیث المجموع هرگز بدون فکر و تحقیق نوشته نشده و مخصوصاً در وراء عبارات و روایات آن، ولو گاهی با حقیقت وفق ندهد، حسن نیت و مراتب دوستی و محبت مؤلف محترم نسبت به ایران مستتر و این معنی برای هر کسی که آن را به دقت بخواند ظاهر است. بنابراین «کوروش کبیر» در ردیف داستان‌های تاریخی مربوط به کشور ما، موقع ممتازی خواهد داشت و مطالعه کنندگان دقیق به ارزش آن پی خواهند برد.

نگفته نماند چون مؤلف محترم در پائیز گذشته بر حسب دعوت به تهران آمد، انتقاداتی جزئی مذکور را به ایشان نمودم و ایشان با مهر و تواضع مرا مجاز ساختند آن‌ها را در ترجمه گوشزد نمایم. چنان که هرکسی خود می‌تواند تطبیق نماید. در ترجمه این کتاب، اهتمام به عمل آمده مفهوم عین عبارات بدون تلخیص یا تغییر به سبک فارسی در آید و تا آنجا که امکان دارد سبک و روش مؤلف محفوظ بماند، در ضمن چنان که در نظر خوانندگان ازجمند مشهود است در مواردی برای توضیح یا تصریح مطالب متن، یادداشت‌هایی بطور پاورقی ضمیمه گشت که امید است سودمند واقع گردد.

تهران - تیرماه ۱۳۴۰ شمسی

دکتر رضا زاده شفق

مراجع مهمی که مربوط به مطالب این مقدمه ممکن است برای تطبیق و تحقیق مورد مطالعه واقع گردد:

1. F. Justi: Iranisches Namembuch Marburg 1959.
2. W. Bartold: Turkistan, London 1958.
3. G. Le Strange: the Lands of the Eastern Khalipheat
Combridge 1930.
4. W. Tarn: the Greeks in Bactria and India, Cambridge 1951.
5. The Cambridge Ancient History Vol. IV.
6. A. T. Olmstead: Persian Empire 1948.

دیباچه

کوروش (سایرس)^۱ نام معروفی است و در روزگاران نیاکان ما شاید متداول‌ترین نام‌های مردانه در آمریکا بوده. با این همه این نام در ابتدا از پادشاهی که نسبت به ما ناشناخته بود و در فجر تاریخ جهان زندگی می‌کرد به ما رسیده. با وجود این در پیرامون این نام اقوام مشهوری میان ما هست نظیر: خط روی دیوار، قوانین مادها و پارس‌ها، مان و خردمندان خاور. همچنین مطالب دیگر راجع به زمان او سایر است مانند ثروت کزوس، غیگوی دلفوس و برج بابل.^۲ ولی این همه اسراری نیست زیرا بیاکان ما کتاب عهد قدیم را می‌خواندند و کوروش ناشناخته که شاه مادها و پارس‌ها نامیده شده در صفحات آن با اعتنای خاص ذکر شده. یکی از آن‌ها در آغاز کتاب «استر» آمده که گوید «کوروش پادشاه فارس چنین می‌فرماید: «یهوه خدای آسمان‌ها جمیع ممالک زمین را به من داده و مرا امر فرموده است که خانه‌ای برای وی در اورشلیم که در یهودیه است بنا نمایم». در این جا عبارت «ممالک زمین» تخیل آمیز به نظر می‌رسد ولی در آغاز کتابی دیگر، استر، آن ممالک چنین توصیف شده: «در روزگار اخشورش

۱ - سایرس تلفظ انگلیسی کلمه کوروش است، یونانی‌ها چون مخرج شین ندارند کوروس تلفظ کردند و به تدریج به فرانسوی سیروس و انگلیسی سایرس تلفظ شد.

۲ - در باب نوشته بر دیوار رجوع کنید به کتاب دانیال در کتاب عهد عتیق (تورات) باب پنجم و در باب مادها و پارس‌ها رجوع شود به کتاب‌های سلاطین و اشعیاوار میاواستراز کتب عهد عتیق، در باب خردمندان خاور رجوع شود به کتاب انجیل متی. (بنا به مفسرین عیسوی این خردمندان خاور، مغان ایران بوده‌اند).

این امور واقع شد. این همان اخشورشی است که از هند تا حبشه بر صد و بیست و هفت ولایت سلطنت می‌کرد.^۱

این پیامبران فجر تاریخ در باب شخصی که می‌شناختند و در دنیای آن زمان که در نظر آنان بین رود سند و نیل علیا بسط می‌یافت، وجود داشت، حقیقت را می‌گفتند. این شخص یعنی کوروش در میان اسرار تاریخ قدیم خود سرّ عجیبی است. معمای مردم «هیتی» که وقتی مرموز بود تا حدی معلوم گشته؛ تمدن «مینو»^۲ که در سواحل دریای بزرگ یعنی مدیترانه وجود داشت تعیین شده و دولت هخامنشی که بعد از کوروش ظهور کرد به تفصیل در وقایع نام‌ها ثبت گردیده ولی شخص کوروش هنوز مرموز است.^۳ از منشأ مجهولی ظهور نمود با این‌همه اولین دولت جهانی منظم با او پدید آورد. وی فکری یا آرمان نوینی به وجود آورد که بر فرض هم کمال مطلوب نبوده باشد در هر صورت سیر تاریخ را عوض کرد و جهان باستان و ادوار عهد «ابر»^۴ کده و فراعنه و آشور و بابل را پایان داد. به این‌که وی این کارهای شگرف را چرا و چگونه و با چه منظور انجام داد و چه نوع وسایل در اختیار داشت و برای استفاده از آن‌ها از چه کسانی مدد گرفت و بالاتر از این‌ها این‌که خود او چگونه آدمی بوده، پاسخی که توجیح تاریخی داشته باشد نتوان داد، ولی ناچار جوابی است و برای دریافتن آن تنها یک راه داریم. اولاً می‌توانیم عهد زندگانی او را پژوهش کنیم بدون این‌که به

۱ - اخشورش به موجب کتاب استر (عهد عتیق) پادشاه ایران بود که به عقیده بعضی از دانشمندان تخریبی است از کلمه اردشیر

۲ - تمدن مینوی (Minoan) به نام حکم دار مینوس عبارت است از تمدن بحرالجزایر در هزاره سوم پیش از میلاد؛ و قوم هیتی بین ۲۰۰۰ و ۱۲۰۰ در آسیای صغیر تمدنی داشتند و یکی از مراکز حکومت آن‌ها (بوغازکوی) کنونی بود. نام آن‌ها را ختی هم ضبط کرده‌اند. (نژادشان آریایی بوده).

۳ - گویا منظور مؤلف از مرموز بودن کوروش وجود داستان‌های یونانی و غیر آن است درباره آن پادشاه.

۴ - اور (Ur) نام شهر بزرگ قدیم دولت شمر واقع در جنوب بین‌النهرین است که تا قرن ۴ پیش از میلاد وجود داشته.

حوادث تالی آن توجه داشته باشیم و فقط چیزهایی را که در آن زمان وجود داشت در نظر آوریم: از فرش‌ها و صندلی‌های عاج و پلکان ساروجی که به آتشکده‌های سنگی هدایت می‌کرد و هیربدان که مراقب آتش بودند. می‌توانیم از آتشکده‌ها برون آییم و به ایلخی اسب‌های ممتاز برویم تا به مرز سرزمینی برسیم که دور تا دورش به جای حصار سلسله کوه‌ها است. در چنین عملی ممکن است در عالم خود تخیل کنیم که در قلمرو کوچک کوروش هستیم و می‌توانیم سراغ سایر اشخاص آن‌جا هم برویم. این عهد که بحث از آن می‌کنیم اوایل قرن ششم پیش از میلاد می‌شود که فرعون مصر «نخو»^۱ از آن سلاله «سای» بود و هفت سال از واژگون شدن اراابه‌های نخو در راه کرکمیش^۲ به دست بخت‌النصر پادشاه سرزمین‌ها و بابل می‌گذشت. در سرزمین اسرائیل یوشع در محل ارمه‌گدن^۳ به دست همان فرعون مقتول شد. فرمانروای یهودیه با مردم خود به واسطه سرکردگان بخت‌النصر به بابل به اسارت برده شده بودند. در کوهستان خاوری یعنی سرزمین ماد هوخشر^۴ پادشاهی می‌کرد و آن‌جا از معرکه بیابان‌های پهناور که مسیر اسیران بود فاصله زیاد داشت.

1 - Necho.

2 - Carcemish.

۳ - Armageddon) دو کتاب انجیل فارسی باب کاشفات یوحنا حارمجدون ضبط است که به تلفظ عبری نزدیک‌تر است.

۴ - هوخشر تلفظ ایرانی نام پادشاه ماد است که یونانیان کیاخسارس (Cyaxares) تلفظ کردند کلمه از سه جزء مرکب است: «هو» به معنی خوب «وخ» به معنی نمود «شتر» به معنی دولت پس مفهوم کلی هوخشر به معنی دولتی که رشد خوب دارد.

یادداشت مؤلف

با این که جهان هخامنشیان را از ما به مسافت ماه فاصله ندارد با این همه خلاء تاریخی زیاد است پس این کتاب من نه تاریخی است و نه داستان تاریخی، داستان نویس باید صحنه سازی بلد باشد. او می تواند برای افراد داستان خود، فعالیت های جالبی اختراع کند ولی نمی تواند به خوبی از عهده تعیین جزئیات نظیر این که آنان صبح ها چه جور لباسی می پوشیدند و چه نوع ساعت برای وقت شناسی داشتند و روزانه چه می کردند بر آید، مگر این که آنان مخلوقات خیالی باشند.

در این کتاب اهتمام شده است در عالم خیال، به عصر کوروش یعنی بیست و پنج قرن عقب برویم. مطالب آن اختراع نشده ولی کوشش به عمل آمده مکتشفات متفرقه که مشعر بر طبایع ملت است، به هم پیوند داده شود. کوروش به رسم فرزند یک حکم دار کوچک انسان وصف شد البته افسانه او را از همان تولدش پر از اسرار ساخت و گفت مادر او در واقع ماندان دختر اردشاک بود و این بچه به دست چوپانان ربوده شد تا نابودش کنند ولی دهقان وفاداری او را نگهداری نمود که بعد شناخته شد. هرودوت داستان اریک (هاریاکوس) را هم به میان می کشد و از خورده شدن گوشت فرزند مقتول، توسط آن سرکرده سخن می راند و معلوم است در این گونه به هم آوردن افسانه ها، فقط جزئی از حقیقت تواند بود.

تمام اشخاص عمده این کتاب، وجود خارجی داشته اند و بعضی دیگر مانند

ویشتاسپه از افسانه استخراج شده. نام‌های غیر مهم مانند (امیتش) و (ابرداد) از کتاب گزنفن گرفته شده و در ضبط آن نام‌ها، شکل مشهور اختیار گشته، چه ضبط لاتینی باشد، چه یونانی چه پارسی باستان؛ ولی در باب نام‌های ایرانی زمان کوروش اهتمام شده شکل اصل آن بدون لواحق یونانی داده شود. مثلاً به جای (گبریاس) که ضبط یونانی است (گوبارو) ضبط شده. البته کلمه (پرژیا) از طریق یونانی به ما رسیده که اصل آن پارسه بوده. در باب نام‌های جغرافیایی هم همین اصل رعایت گشته؛ مثلاً می‌جستند و به آن‌ها نام‌های وصفی می‌داند؛ مانند کوه کبود، یا آب‌های تلخ، یا دریای گیاه؛ چنان که سایر جهانگردان از روزگار دیرین همین کار را کرده‌اند. نام‌های بعضی جاها مانند نام دجله (تیگریس) و فرات (یفراتیس) تازه است. مسافت‌ها با میل معین گشته ولی بسا به شکل معمول آن زمان‌های تعیین شده. چه مسافت‌ها پیاده باشد چه سواره. سال نو، هم در ایران، هم در بابل، اعتدال ربیعی محسوب می‌شد که مصادف با بیستم ماه سپتامبر می‌شود.

فراموش نکنید که ما از ادوار پیش از تاریخ بحث می‌کنیم و تمام اخبار راجع به کوروش، به انضمام کتیبه اسطوره کوروش، بیش از شش صحیفه نیست. به حکم آن اخبار پیشروی کوروش را تا شهر ساردیس می‌توان تعقیب نمود، ولی در باب پیشروی او به مشرق اطلاعی در دست نداریم، خود افسانه‌ها هم ظرف ۲۵ قرن تحریف گشته. نام‌هایی مانند عزرا و اشعیا از تورات به ما رسیده ادعیه زرتشتی در کتاب سرودهای زرتشتی (گاتها) پیدا می‌شود. هرودوت، ایران زمان خود را در حال انحطاط می‌دید (چنان که اخلاف او هم مانند کتزیاس، دیودوروس، و فلوطرخوس همین عقیده را داشتند). استرابون ضمن تعلق خاطری که به جغرافی دارد، فقراتی از روایات قدیم‌تر به دست می‌دهد. در شاهنامه، اصلاً کوروش میان داستان آفرینش و کارهای جمشید در نزاع ایران و توران پدیدار نیست.

جالب نظر این است که باستان شناسان در پرده برداشتن از آثار هخامنشیان ما در باب کوروش واقعی روشن کرده‌اند. من هیچ‌گاه ساعات مصاحبه با هرتسفلد را موقعی که در تخت جمشید عملیات می‌کرد و ایامی را که به کامرون در کوه‌های ماد گذراندم فراموش نخواهم کرد و از ملاحظات خردمندانه (جان روزنفلد) در باب این قسمت پایان سخن سپاس‌گزارم.

تصادفاً موقع جنگ دوم، مرا به سرزمین بین ترکیه و افغانستان که وقتی مرکز کشور هخامنشی بود، فرستادند. در آن موقع، کاوش‌های باستان‌شناسی بر روی همه باز بود و من ساعات خروش فارغی صرف بازدید موزه‌های بغداد و تهران و مطالعه کتاب‌های باستان‌شناسی کردم و در همان سه سال در باب تدوین زندگی کوروش فکر کردم که از مکتوبات باستان‌شناسی به هم آورده شود. در زمان کوروش، این منابع نه غریب بودند به امر بوط. آن وقت شاعران آریایی از سنی یاد می‌کردند و شعر می‌ساختند که آن را واقعی می‌دانستند و سرودهای زرتشتی در نتیجه رؤیای فدیه و کفاره انسانی به وجود آمد. اشعیا امیدواری‌های خود را در راه نجات قوم خود می‌سرود و اقوام دیگر گمنام در شکست یا پیروزی زندگی می‌کردند. در چنین زمانی، کوروش شاه کوچک ایشان بود.

در آن هنگام نه مغرب زمین بود نه مشرق زمین. کلمات اروپا و آسیا هنوز به قالب نرده شده بود و هنوز اغراض بر ضد هر آنچه طرف شرق آتن باشد، به وجود نیامده بود. آن دوره، پیش از روزی بود که کار آگاه نامی یعنی (شرلوک هلمس) لازم دانست نظر خوانندگان خود را به این نکته جلب کند که «در حیوان حافظ همان اندازه معنی هست که در اشعار هراس هست»^۱

یادداشت مترجم

موقعی که ترجمه کتاب حاضر یعنی «کوروش کبیر» تألیف دوست محترم دانشمند آقای هارولد لیب را به عهده گرفتم، آن را هم وظیفه می‌شمردم و هم آسان می‌پنداشتم، ولی به طوری که در دیباچه این کتاب اظهار داشتم در طی عمل، آنچه من تشخیص دادم این بود که به همان اندازه که مؤلف در لغت انگلیسی و استعمالات آن مهارت کامل دارد و الحق خودش یک لغتنامه ناطقی است، همان اندازه هم سبک او در این کتاب متمایل به جمله بندی‌های مبهم و پیچیده و بغرنج است و از این لحاظ بی‌مبالغه در کار ترجمه، آزمایش سختی را گذراندم.

ضمن ترجمه، به مطالبی هم برخوردم که با حقایق تاریخی تا آنجا که در دسترس ما هست وفق نمی‌داد؛ مانند همان مادر کوروش یعنی ماندانه که علی‌المشهور دختر اژدهاک مادی بوده و در این کتاب دختر بخت النصر به قلم رفته. نامه‌ای راجع به این‌گونه نکات به مؤلف محترم فرستادم و ایشان جواب مساعدی دادند و چون سال گذشته شخصاً به تهران آمدند، ضمن تشویق از من، مختصر انتقادات مرا با کمال خوشرویی تصدیق کردند و موافقت نمودند در مواردی آن ملاحظات را به شکل پاورقی بیاورم و این کار را کردم، ولی اکنون که به این قسمت اخیر یعنی «یادداشت مؤلف» رسیدم که دور نیست پس از مراسله من با ایشان افزوده باشند، لازم دانستم به نوبه خود ذیلی به طور اختصار بر آن بیفزایم. به نظر من تاریخ کوروش به آن اندازه که ایشان می‌گویند مبهم و افسانه مانند نیست. اولاً از اخبار افسانه‌آمیز، نظیر اخبار هرودوت و گزنفن و سایر قدما

می‌توان یک رشته حقایق تاریخی استخراج نمود؛ چنان که خود مؤلف محترم و سایر خاورشناسان کرده‌اند. ثانیاً روایات تورات در باب کوروش و خوانده شدن کتیبه‌ها و سایر مدارک ایرانی و بابلی و یونانی و مصری، به معلومات ما درباره کوروش افزوده است و مورخین جدید، آن معلومات را منتشر ساخته‌اند و کافی است در آن باب، به یکی از منابعی که خود مؤلف ذکر کرده یعنی کتاب «شاهنشاهی ایران تألیف المستند» مخصوصاً فصل‌های ۳ و ۴ و ۵ اشاره کنیم.^۱ در همین «یادداشت» ایشان هم ابهام و تناقض هست. مثلاً «ویشتاسپه» را افسانه می‌نامند، در صورتی که داریوش در کتیبه خود آشکارا می‌گوید پدر من ویشتاسپه (گشتاسپ) نام دارد.

ضبط «هرکان» را برای گرگان، ضبط معمول زمان کوروش می‌داند، در صورتی که «هرگان» یا «هورکان» ضبط یونانی است و در مآخذ ایرانی مانند اوستا «ورکان» یا «ورکانه ضبط است. نام رודהا مثلاً «تیگریس» یا دجله را نام جدید تصور کرده‌اند در صورتی که دجله یا «دیگله» قدیمی‌ترین نام آن رود بوده و بزعم بعضی خاورشناسان، ضبط «تیگریس» از کلمه «تیگره» ایرانی است که اکنون نیز تلفظ می‌شود و تیگریس تلفظ قدیم یونانی آن است.

ایضاً مؤلف محترم در بحث از زمان کوروش، آن را زمان قبل از تاریخ می‌گوید، در صورتی که نه تنها دوره هخامنشی، بلکه دوره مادی پیش از آن هم داخل تاریخ است و استناد خود مؤلف هم به وقایع تاریخی است.

باید گفته شود در بحث از شاهنامه، سخن از «عملیات جمشید در جنگ بین ایران و توران» هم چندان درست نیست. جنگ ایران و توران به موجب شاهنامه پس از کشته شدن ابیرج و بعد از خون‌خواهی منوچهر آغاز می‌شود. این یکی دو ملاحظه در باب «یادداشت مؤلف» محترم، نمونه‌یی از انتقادی است که ممکن

بود نسبت به تمام متن کتاب به عمل آید، ولی مقصود من انتقاد نیست، فقط در موارد استثنایی بر حسب ضرورت، اشاراتی در پاورقی‌ها ثبت کردم و وارد بحث و تطبیق مطالب و تشخیص داستان از تاریخ نشده و تنها اکتفا به اظهار ملاحظات در دیباچه کتاب نمودم زیرا خود مؤلف محترم، اثر خود را تاریخ، حتی داستان تاریخی نشناخته است و به قول خودش، منابع تاریخی راجع به کوروش را تنها برای نوشتن فصل موسوم به «پایان کار» مطالعه نموده است.

آنچه در این داستان شیرین ارزش دارد، همانا تصویر ماهرانه ظهور و پیشرفت عجیب کوروش و دلاوری و سادگی و عدل پروری و دادگستری و سیاست کشورگشایی و کشورداری اوست که بالاخره چکیده اخبار تاریخی باستان خاورمیانه است و از این لحاظ به طوری که در مقدمه این ترجمه هم مذکور افتاد، مؤلف فاضل در راه روشن کردن تاریخی یکی از بزرگترین شاهان صلح پرور جهاندار ایران و یکی از اولین مدافعین حقوق انسان، در سلک داستان، خدمتی شایسته و کاری سزاوارستایش و امتنان انجام داده است.